

OSMANLI ARAŖTIRMALARI

II

NeŖir Heyeti — Editorial Board
HALİL İNALCIK — NEJAT GÖYÜNÇ
HEATH W. LOWRY

THE JOURNAL OF OTTOMAN STUDIES

II

İstanbul - 1981

amacıyla Hayrünnisa Boratav tarafından P. N. Boratav'ın bir hal tercümesi verilmiştir (s. 9-10). Coğrafi mekân bakımından Balkanlar'dan Moğolistan'a kadar pek geniş bir alana yayılan, zaman bakımından ise Osmanlı İmparatorluğu'ndan günümüze kadar gelen çok sayıda sorunlar bu kitapta etnologlar, halkbilimciler, tarihçiler ve dilbilimcilerce kısmen ele alınmıştır. Eserde yer alan sayıları bir hayli kabarık (32 makale) makaleye birkaç örnek :

Jean-Louis Bacqué-Grammont, *Deux rapports sur Şah İsmâ'il et les Özbeks (Études turco-safavides, X)*, s. 65-82; Louis Bazin, *Les noms turcs et mongols* s. 119-123; Jean- Claude Chabrier, *Un réformateur du °Ud: Şerif Muhiddin, de l'«Ours»*, s. 83-93; Mihnea Berindei, *Porte ottomane, voïvode et boyards de Moldavie en 1552*, s. 105-118; Claude Cahen, *Mamlüks bahrites en Asie Mineure*, s. 133-150; Aleksander Dubinski, *Une légende des Tatars de Pologne*, s. 169-175; Paul Dumont, *La littérature enfantine: Nouvelle arme du progressisme turc*, s. 187-200; Altan Gökalp, *Hızır, İlyas, Hidrellez : Les maitres du temps, le temps des hommes*, s. 211-231; Irène Mélikoff, *Notes sur les coutumes des Alevs: A propos de quelques fêtes d'Anatolie centrale*, s. 273-280; Xavier de Planhol, *Geographica pontica III : Les origines d'Ordu*, s. 321-333; Alexandre Popovic, *Un texte inédit de Hasan Kaleshi: «L'ordre des Sa'diyya en Yougoslavie»*, s. 335-348; Andreas Tietze, *Ein Beispiel von rekonstruierter Folklore*, s. 365-370; Gilles Veinstein, *Note sur les inventaires après décès ottomans*, s. 383-395.

Ayrıca kitapta, Boratav'ın il ele çizilmiş bir resmi (s. 4), bir fotoğrafı (s. 11) yer almaktadır. Eserin kapağındaki resim bile onun halkbilimci kişiliğini yansıtmaktadır.

Adnan Şişman

Vaşâiki Tarihî Libyâ el-Hadîse, el-Vaşâiku'l-Oşmâniyya, 1881-1911; önsöz : Dr. Ahmed Sıdkı ed-Duccâni, toplayan ve Arapça'ya çeviren : El-hac Abdüsselâm Edhem, Bingazi Üniversitesi yayımlarından, Beyrut 1974, 328 sahife, 4 resim, 3 harita.

Osmanlı İmparatorluğu bünyesindeki ülkelerde bulunan tarihî belgeler, hiç şüphesiz, hem bu imparatorluğun teşkilât ve idarî tarihini aydınlatmak, hem de uzak vilâyetlerin merkezle ilişkilerinin, kendi iç sosyal ve ekonomik durumlarının ortaya çıkartılması bakımından büyük önem taşırlar. Bu sebepten de gerek Balkan memleketlerinde, gerekse Arap ülkelerinde bu tür yayınlar tarihle uğraşanların büyük ilgisini çeker, uzun bir ömre ve çok geniş sınırlara malik olan, hakkında da gerçekte fazla şeyler bilmediğimiz bu tarihe mal olmuş devletin yapısı, idaresi, çeşitli yönleri hakkında yeni bilgiler kazanırız.

Yukarıdaki kitap, Trablusgarp (Tripoli)'taki Dâru'l-mahfuzâti Tarihiyye (Tarihî Belgeler Arşivi)'nde bulunan binlerce Türkçe belgeden 1881-1911 se-

nelerine ait 172'si ile ilgilidir. Trablusgarp'ta osmanlı idaresinin 1835'ten sonra merkezîyetçi bir nitelik kazandığı gözönünde bulundurulursa, bu belgeler topluluğunun bu ülkedeki osmanlı düzeninin ikinci döneminden kaldığı kolayca anlaşılır. Belgeler, bir süre önce, Dârü'l-mahfûzâti Tarihiyye Müdüri, aynı zamanda çok yetenekli bir araştırmacı olan Abdüsselâm Edhem tarafından derlenmiş, Arapça'ya tercüme edilmiştir. Kahire Üniversitesi'nde «*Libyâ kubeyle'l-ihtilâkî-İtalî* (İtalya işgali arefesinde Libya)» adlı doktora tezini hazırlamakta olan Ahmed Sıdkı ed-Duccâni belgelerin derlenip sıralanmasında kendisine yardımcı olmuştur. Aslında, ed-Duccâni, Osmanlıca'yı Abdüsselâm Edhem kadar iyi bilmediğinden, belgelerin tercümelerinden yararlanmış, doktoraşını tamamladıktan sonra tezinin eki olarak bu belgelerin de yayımlanmasını uygun bulmuştur. Bununla beraber, belgelerin çokluğu ve böyle bir kitabın büyük haciminde olacağı düşünülünce, bu kitap doktora tezi ile birlikte basılamamıştır. Daha sonra Bingazi Üniversitesi, ülkede yayım faaliyetlerini teşvik gayesi ile, bu kitabı yayımlatmıştır. Lâkin, yayımlananlar doktora tezinde kullanılanların ancak üçte biridir, Kale (Kızıl Sarayı) Vilâyet Arşivi'nde bulunan resmî osmanlı belgelerinden bir gurubu ihtiva etmektedir.

Kitap, Trablusgarp valileri ile mutasarrıflar, valiler ile konsoloslar, vatandaşlar ile hâkimler, vilâyet ile İstanbul arasındaki yazışmaları kapsamaktadır. Resimler Kale'de padişah fermanı okunmasına, Kale caddesine, Trablusgarp'taki saat kulesine ve sebile aittir. Haritalarda ise bu vilâyet sınırları ve onun Tunus ve Büyük Sahra ile olan kısımları gösterilmektedir.

Aslında belgelerin bir kısmı Türkçe, bazıları Arapça, bir miktarı da, özellikle Ahmet Rasim Paşa devrine ait olanları, iki dilde Türkçe ve Arapça yazılmışlardır. Lâkin Ahmet Rasim Paşa'nın valiliği dönemindeki kâğıdın sağ tarafına Türkçe, soluna Arapça yazmak usulü sonradan bırakılmış, yalnız Osmanlıca, yani Türkçe yazmakla yetinilmiştir. Bu nedenle elimizdeki kitapta aslında Arapça metni bulunan belgeler aynen alınmış, sade Türkçe olan belgelerin ise Arapça tercümesine yer verilmiştir. 16-17. sahifeler arasındaki bir formalık numararasız sahifelerde bir kısım belge örnekleri tıpkı basım halinde verilmiştir, harita ve resimler de bu kısımda bulunmaktadır.

Abdüsselâm Edhem Bey belgeleri büyük bir vukufia, aslına sadık olarak Arapça'ya çevirmiş, bunlara bazan açıklayıcı dipnotları da eklemiştir, bu bakımdan eser yalnız bir belgeler topluluğu olmaktan da kısmen çıkmıştır. Bazı uzun belgelerin ise, kısa özetleri ile yetinilmiştir. Bazan da konunun bütünlüğünü korumak gayesi ile bir kaç belge bir araya toplanmıştır. Belgelerin en eskisi 4 Mayıs 1881 tarihlidir, Trablusgarp'taki Avrupa konsoloslukları temsilcilerinin vilâyete, kanun ve nizamların kuvvetlendirilmesi hususunda verdikleri bir öneriler demetini ihtiva etmektedir. Son belge ise 27 Eylül 1911 tarihlidir, yani Trablusgarp'a italyan saldırısından birkaç gün öncesine aittir. Kitabın sonunda Trablusgarp ile ona bağlı liva, kaza ve nahiyelerin saat itibarı ile uzaklıklarına ait bir cetvel bulunmaktadır.

5 numaralı belgenin devekuşu tüyü fiatı hakkında bir tüccarın arkadaşına yazdığı bir mektup (1882), 13 numaralısının Trablusgarp'ın çeşitli sorunları hakkında vali Ahmet Rasim Paşa'dan yapılan bir arz (1884), 20 numaralısının

Ahmet Rasim Paşa'nın kazalara bedevilerin yerleştirilmesi için yazdığı bir menşur (1885), 61 numaralısının 1892 senesine ait vilâyet bütçesi, 74 numaralısının 1893 senesinde bazı kabile nüfuslarına ait liste, 86 numaralısının Abdullah Yahya el-Barûni'den vali Namık Paşa'ya bir arz (1897), 91 numaralısının Fizan mutasarrıflığından vilâyete adı geçen livanın nüfusunu içeren bir risâle olduğunu belirtmek, sanırız, belgelerin konu bakımından çeşitliliğini ortaya koyar.

Ahmed Sıdkı ed-Duccâni ve El-hac Abdülselâm Edhem'in birlikte yayınladıkları bu kitap, yukarıda kısaca belirtilen özelliklerinden dolayı hiç şüphe yok, osmanlı araştırmacılarının şükranla karşılayacakları bir ortak yayın olmuştur. Böylelikle, bazıları özet de olsa, belgelerin İstanbul'da Başbakanlık veya Hariciye Hazine-i Evrak Arşivleri'nde bulunan orijinal veya suretleri ile karşılaştırılmalarına imkân doğmuş, hiç olmazsa, bu imkândan da mahrum olanların doğrudan doğruya faydalanacakları bir vesika derlemesi ellerine geçmiş olmaktadır. Bu bakımdan aynı seriden diğer iki kitabın da yayınlanmasını sabırsızlıkla beklemek lâzım gelecektir.

Süleyman Abusitta

Nationalism in a non-national State. The Dissolution of the Ottoman Empire (Millî olmayan bir devlette milliyetçilik. Osmanlı İmparatorluğu'nun dağılması), yayınlayanlar : William W. Haddad ve William Ochsenwald, Ohio State University Press, Columbus 1977, X+298 sahife.

Eser, Ohio Devlet Üniversitesi (Ohio State University) öğretim üyelerinden Prof. Sydney Nettleton Fisher'in emekliye ayrılması üzerine, eski öğrencilerinden W.W. Haddad ve W. Ochsenwald'ın tegebüsüsü sonucu meydana gelmiştir. Amerika'da çok okunan *The Middle East : A History* (New York 1959, 1968) adlı ders kitabının ve diğer bazı eserlerin yazarı veya yayıncısı Prof. S.N. Fisher'in bir kısım öğrencileri emekli hocalarına birer makale armağan etmişler, böylelikle de Prof. Fisher'in kendilerine benimsettiği «anlatımın açıklığı ve gayenin birliği gerekliliği» ilkesine sadık kalmağa çalışmışlardır. Bu nedenle armağan kitabına katkıda bulunanların büyük çoğunluğu makalelerini hep Osmanlı İmparatorluğu'nda milliyetçilik akımlarının farklı imparatorluk eyaletlerindeki sonuçları üzerine yoğunlaştırmışlar, birisi, Prof. Alan Fisher (Prof. S.N. Fisher'in oğlu), kendi çalışma alanı Kırım'da karar kılmış, fakat eserin ikinci başlığına, yani Osmanlı Devleti'nin dağılması, çözülmesi başlığına uygun düşmüştür. Eseri yayınlayanlardan Ochsenwald ise Hicaz'da Osmanlı hakimiyetinin yine yıkılış dönemine rastlayan bir sürecini araştırma konusu seçerek yine gayeye sadık kalmıştır : William W. Haddad, *Nationalism in the Ottoman Empire* (s. 3-24); Roderic Davison, *Nationalism as an Ottoman Problem and the Ottoman Response* (s. 25-56); Alan Fisher, *Crimean Separatism in the Ottoman Empire* (s. 57-76); Carole Rogel, *The Wandering Monk and the Balkan National Awakening* (s. 77-101); William Spencer, *Ottoman*